



บทที่ 2

ความหมายของแม่

แม่เป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญและอยู่คู่กับผู้หญิงมานาน โดยมีพื้นฐานความเชื่อที่ผู้หญิงถูกกำหนดมาแล้วให้ทำหน้าที่แม่ เพราะสรีระร่างกายของผู้หญิงที่สามารถตั้งครรภ์และผลิตน้ำนมได้ ผู้หญิงจึงเป็นผู้ที่รับผิดชอบในการเลี้ยงดูลูก ความรักของแม่ได้รับการยกย่องว่ามีความยิ่งใหญ่และมีความสำคัญต่อเด็กซึ่งจะเติบโตเป็นอนาคตของสังคมต่อไป สังคมจึงส่งเสริมให้ผู้หญิงทำหน้าที่แม่ด้วยความเสียสละเพื่อพัฒนาการที่ดีของลูก แต่ทว่าสตรีนิยมตะวันตกมองว่าความหมายแม่ซึ่งเชื่อมโยงกับเพศสภาพของผู้หญิงก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงเพราะบทบาทหลักของผู้หญิงถูกจำกัดไว้ภายในบ้าน สตรีตะวันตกจึงทบทวนและนิยามความหมายของแม่ขึ้นใหม่เพราะความหมายของแม่ที่ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการให้คำนิยามย่อมแสดงให้เห็นพลังสร้างสรรค์ของผู้หญิงในการทำหน้าที่แม่

อย่างไรก็ดี สตรีนิยมที่มีใช้ตะวันตกโต้แย้งว่าความหมายของแม่ของสตรีตะวันตกเกิดจากประสบการณ์ของสตรีตะวันตกชนชั้นกลาง ความหมายของแม่จึงมีข้อจำกัดและไม่สามารถอธิบายความหมายของแม่ของสตรีในกลุ่มอื่นได้เพราะความหมายของแม่ของสตรีที่มีใช้ตะวันตกมีลักษณะเฉพาะขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแม่ในแต่ละกลุ่ม ความหมายของแม่ของสตรีกลุ่มอเมริกันเชื้อสายเอเชียและแอฟริกา-แคริบเบียนที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับประสบการณ์พลัดถิ่นของแม่ผิวสีซึ่งทำให้ความหมายของแม่มีความหลากหลาย ความหมายของแม่ที่ปรากฏในงานเขียนของนักเขียนสตรีสองกลุ่มข้างต้นแสดงให้เห็นว่าความหมายของแม่มิได้จำกัดเฉพาะบทบาทของแม่ที่เป็นปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ได้ขยายสู่ความเป็นแม่ซึ่งเชื่อมโยงกับสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์

2.1 ความหมายแม่ที่ปรากฏในสตรีนิยมกระแสหลัก

เนื่องจากความหมายของแม่มักได้รับการนิยามเชื่อมโยงกับปัจจัยทางชีวภาพ ดังเช่น แนวคิดของซิกมุนด์ ฟรอยด์ที่กล่าวว่าเพศสภาพเป็นสิ่งที่กำหนดมาแล้วให้เพศหญิงต้องเป็นแม่ แม้ว่าใน

ทฤษฎีของฟรอยด์จะไม่ได้เจาะจงที่จะอธิบายความหมายของแม่โดยตรงเพราะในทฤษฎีของฟรอยด์ แม่มีสถานภาพที่เป็นอื่น แต่ทฤษฎีของฟรอยด์ที่เน้นประเด็นเรื่องตัวตนซึ่งพัฒนาและเชื่อมโยงเข้ากับความสัมพันธ์พ่อ-แม่-ลูกทำให้ทฤษฎีของเขามีอิทธิพลต่อแนวคิดที่วิเคราะห์ความเป็นแม่ในเวลาต่อมา

ในงานวิจัยเล่มนี้ได้นำงานเขียนของนักเขียนสตรีตะวันตกสองคนที่กล่าวถึงความ เป็นแม่ คือ เอเดรียน ริชและแนนซี โซเคอ โรว์ซึ่งวิเคราะห์ความเป็นแม่โดยใช้แนวคิดทางสังคม วิทยาและจิตวิทยา แนวคิดของทั้งคู่มีความคล้ายคลึงกับทฤษฎีของฟรอยด์ซึ่งใช้รูปแบบของครอบครัว เดียวแบบตะวันตกมาเป็นพื้นฐานในการอธิบายความเป็นแม่ รูปแบบครอบครัวเดี่ยวแบบตะวันตกมี ลักษณะเด่นที่สำคัญคือ สมาชิกในครอบครัวจะมีเพียงพ่อ แม่ และ ลูกเท่านั้น นอกจากนั้น ภายใน ครอบครัวจะมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน โดยพ่อจะทำหน้าที่เป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว ส่วนแม่จะ เป็นผู้ที่รับผิดชอบงานภายในบ้านและเลี้ยงดูลูก นอกจากนั้น รูปแบบครอบครัวเดี่ยวแบบตะวันตกแล้ว ริชและโซเคอ โรว์ยังได้นำแนวคิดจิตวิเคราะห์เรื่องปมเพศ (Complex) ของฟรอยด์มาวิเคราะห์ และวิพากษ์เพื่อขยายความคิดในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวและการผลิตซ้ำความ เป็นแม่

2.1.1 ความหมายของแม่ตามแนวคิดของเอเดรียน ริช

เอเดรียน ริชได้กล่าวถึงความหมายของแม่ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ผูกติดอยู่กับเพศสภาพของผู้หญิง ความหมายของแม่เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่คิดว่ารู้กันคืออยู่แล้วทำให้การศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์แม่ไม่ได้รับความสนใจมากนัก อย่างไรก็ตาม ริชเห็นว่าความหมายของแม่ได้ถูกกำหนดขึ้นตามสำนึกของผู้ชาย แต่ผู้หญิง ซึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่แม่กลับไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดหรือนิยามความหมายของแม่เลย ความหมายของแม่ดังเช่นที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ทำให้ผู้หญิง “ผู้ต้องเป็นแม่” ไม่มีความสุข ไม่มีอิสระ เสรีภาพ ไม่มีศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ ดังนั้นจึงจำเป็นที่ผู้หญิงจะต้องทำความเข้าใจกับความ เป็นแม่เสียใหม่เพื่อพยายามแสวงหาทางเลือกใหม่ที่น่าจะเป็นไปได้เพื่อ “ความเป็นแม่” ที่ดีกว่า สำหรับอนาคต¹

¹กาญจนา แก้วเทพ, *ม่านแห่งอคติ: ความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับสถาบันสังคม* (กรุงเทพฯ: เชนเดอร์เพรส, 2536), หน้า 31.

ในหนังสือเรื่อง *Of Woman Born* ริชได้กล่าวถึงความหมายของแม่ไว้สองลักษณะคือ แม่ในลักษณะที่เป็นประสบการณ์และแม่ที่เป็นสถาบันทางสังคม สาเหตุที่ริชแยกความหมายของแม่ออกเป็นสองลักษณะก็เพราะต้องการจะชี้ให้เห็นว่าความหมายของแม่ถูกกำหนดขึ้นโดยสถาบันทางสังคมคือ สถาบันแม่ (Motherhood Institution) โดยสถาบันแม่ได้เข้ามาทำหน้าที่ควบคุมและตรวจสอบความเป็นแม่ ริชอธิบายว่าความหมายของแม่ที่เป็นประสบการณ์ส่วนตัวนั้นแตกต่างไปจากความเป็นแม่ที่กำหนดโดยสถาบันแม่ เนื่องจากสถาบันแม่เป็นเครื่องมือสำคัญอันหนึ่งของสังคมปิตาธิปไตย (Patriarchy) ในการควบคุมผู้หญิงให้อยู่ในกรอบที่ผู้ชายเป็นผู้กำหนด ดังนั้นความหมายของแม่ภายใต้กรอบของสถาบันแม่จึงเกิดขึ้นเพื่อรับใช้สังคมนระบบถืออำนาจพ่อเป็นใหญ่

2.1.1.1 ความหมายของแม่ภายใต้กรอบของสถาบันแม่

เมื่อเอ่ยถึงความรักของแม่ ริชกล่าวว่าคนโดยทั่วไปมักจะนึกถึงรูปแบบของความรักที่ไม่มีเงื่อนไข กล่าวคือ แม่จะต้องทุ่มเทความรักและความเอาใจใส่ให้กับลูก โดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย แม่ต้องอุทิศตนเองเพื่อลูกจนกว่าลูกจะเติบโตจนสามารถพึ่งตนเองได้ สังคมคาดหวังให้แม่อุทิศเวลาทั้งหมดให้กับการดูแลเอาใจใส่ลูก ริชตั้งข้อสังเกตว่าความรักแบบไร้เงื่อนไขดังกล่าวหมายถึงผู้ที่ป็นแม่ต้องเสียสละตนเองอย่างไร้ขอบเขตและคำนึงถึงแต่ลูกเท่านั้น คำนียามความรักแบบไร้เงื่อนไขของแม่ข้างต้นจึงเป็นการพิจารณาแต่อัตลักษณ์แม่เพียงอย่างเดียว แต่ได้ละเลยอัตลักษณ์อื่นๆที่เคยมีหรือเคยเป็นก่อนที่ผู้หญิงจะมาเป็นแม่ สังคมคาดหวังว่าผู้หญิงควรจะยุติชีวิตส่วนตัวด้านอื่นๆที่ไม่เกี่ยวกับการเป็นแม่เพื่อทำหน้าที่ดูแลลูกได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่ผู้เป็นพ่อยังสามารถใช้ชีวิตได้ตามปกติ และหากจะยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ ก็ถือเป็น ‘น้ำใจ’ ที่ควรได้รับการยกย่อง นอกจากการอุทิศตนเองให้กับการเป็นแม่แล้ว สังคมยังคาดหวังให้แม่เก็บกอดอารมณ์และความรู้สึกส่วนตัวเอาไว้ ถึงแม้ว่าการเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังอาจทำให้แม่เกิดความเครียด ความกดดัน และความเหนื่อยหน่าย แต่อารมณ์เหล่านี้เป็นอารมณ์ที่ไม่เหมาะสมสำหรับผู้เป็นแม่ การแสดงอารมณ์ร้ายๆออกมาทำให้แม่เป็น “แม่ที่ไร้ไม่ได้” แม่จึงต้องเก็บกอดอารมณ์ส่วนตัวเอาไว้ ภายในตัวแม่จึงมีทั้งอารมณ์รักและความกดดันที่ไม่สามารถระบายออกได้ ริชกล่าวว่าความคาดหวังข้างต้นนอกจากจะเป็นเหตุให้แม่เก็บกอดอารมณ์ความรู้สึกอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังทำให้แม่ต้องคอยตรวจสอบตนเองอยู่เสมอเพราะกังวลว่าตนเองจะทำหน้าที่ได้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ความกังวลของแม่จะเกิดจากความกลัวว่าจะไม่สามารถเลี้ยงดูลูกได้ดีตามที่สังคมได้คาดหวังไว้

ริชกล่าวว่าเป็นแม่ในปัจจุบันเป็นมาตรการอย่างหนึ่งที่สังคมใช้ควบคุมผู้หญิง กล่าวคือ ภายใต้งคมระบบถืออำนาจพ่อเป็นใหญ่ได้กำหนดไว้แล้วว่าจุดหมายปลายทางของการเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์คือการได้เป็นแม่ และสถาบันแม่ได้ให้ความสำคัญกับสัญชาตญาณความเป็นแม่ของผู้หญิง มากกว่าการพัฒนาความสามารถด้านอื่นๆที่จะช่วยให้ผู้หญิงพึ่งพาตนเองได้ ความเป็นแม่ผู้เสียสละ อย่างไร้ขอบเขตข้างต้นจึงมิได้เกิดจากธรรมชาติหรือสัญชาตญาณความเป็นแม่ที่มีอยู่ในผู้หญิง แต่เกิดจากสถาบันพ่อเป็นใหญ่กำหนดขึ้น สังคมบิดาธิปไตยได้ใช้ประโยชน์จากความเป็นแม่เพื่อควบคุมผู้หญิงให้อยู่ในกรอบที่กำหนดไว้เท่านั้น หากผู้หญิงไม่ได้ปฏิบัติตามกรอบก็จะถูกลดทอนคุณค่าของความเป็นผู้หญิงลง เช่น ในกรณีของผู้หญิงที่ไม่แต่งงานหรือไม่สามารถมีลูกได้มักจะถูกกล่าวหาว่าไม่มีความเป็นผู้หญิงหรือเป็นผู้หญิงที่ไม่สมบูรณ์ หากผู้หญิงเป็นแม่ก็ต้องเผชิญกับความคาดหวังมากมายที่สังคมมีให้กับผู้เป็นแม่

นอกจากความคาดหวังว่าแม่ควรทุ่มเทความรักให้กับลูกอย่างไม่มีเงื่อนไขแล้ว เนื่องจากเด็กต้องพึ่งพาแม่เป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่าจะสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ประเด็นเรื่องการเลี้ยงดูลูกของแม่จึงถูกหยิบยกขึ้นมาพิจารณาโดยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อว่าความรักและความเอาใจใส่ของแม่มีความสำคัญต่อพัฒนาการของเด็กที่จะเติบโตเป็นอนาคตของสังคม ความคาดหวังดังกล่าวทำให้ความเป็นแม่ของผู้หญิงขยายขอบเขตไปสู่การเป็นแม่เพื่อสังคม กล่าวคือ ความรับผิดชอบของแม่มิได้จำกัดเพียงการเลี้ยงดูลูกของตนเองเท่านั้น แต่ได้ขยายไปสู่ความรับผิดชอบต่อสังคม หากแม่เสียสละตนเองและทุ่มเทให้กับการทำหน้าที่ดูแลบ้าน สามีและลูก บ้านก็จะมีแต่ความผาสุก และช่วยส่งเสริมให้สังคมดำรงอยู่ได้ บทบาทของผู้หญิงจึงจำกัดอยู่ภายใต้มายาคติว่าบ้านเป็นพื้นที่ซึ่งผู้หญิงสามารถใช้สัญชาตญาณความเป็นแม่เพื่อส่งเสริมความสงบสุขของสังคม ดังเช่นในหนังสือ *Women of England, Their Social Duties and Domestic Habits* (1840) ของซารา สติคนี เอลลิส (Sarah Stickney Ellis) จะสนับสนุนความเป็นแม่ที่เชื่อมโยงกับภาพลักษณ์ของประเทศ เอลลิสเชื่อว่าคุณธรรมของสตรีชนชั้นกลางของอังกฤษจะส่งเสริมภาพลักษณ์ “บ้านที่แท้จริง” ของอังกฤษ ภาพลักษณ์ดังกล่าวเกิดจากการสนับสนุนของครอบครัวซึ่งมีแม่คอยดูแลและทำให้เกิดความผาสุกในบ้าน เอลลิสจึงเรียกร้องให้สตรีอังกฤษเสียสละและอุทิศตนเองให้กับครอบครัวเพื่อความสงบสุขของประเทศอังกฤษ²

²Kathleen J. Renk, *Caribbean Shadows & Victorian Ghosts: Women's Writing and Decolonization* (Chalottesville: University Press of Virginia, 1999), p.29.

ริชกล่าวว่าหน้าที่ของสตรีเพศจำกัดขอบเขตอยู่ภายในบ้าน เนื่องมาจากเหตุผลสำคัญสองประการ ประการแรกคือ ระบบการแบ่งงาน (The division of labor) ริชกล่าวว่าตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ระบบการแบ่งงานมีบทบาทสำคัญมากในการแบ่งแยกงานระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง ภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมจะทำให้ความต้องการแรงงานคนลดน้อยลง แต่แรงงานหญิงกลับมีแนวโน้มว่าจะสูงขึ้นเนื่องมาจากค่าแรงที่ต่ำกว่า ฝ่ายชายจึงออกมาเรียกร้องให้ผู้หญิงเป็นแม่เต็มเวลา (Full-time mother) และออกจากงานที่ได้รับค่าจ้างเพื่อทำหน้าที่ดูแลบ้าน โดยอ้างว่างานบ้านเป็นงานที่เหมาะสมกับผู้หญิงมากกว่า เพราะผู้หญิงจะได้ใช้สัญชาตญาณความเป็นแม่ในการดูแลบ้านและเลี้ยงลูกควบคู่กันไป บทบาทหลักของผู้หญิงคือการดูแลบ้านให้กลายเป็น ‘สวรรค์’ สำหรับลูกและสามี โดยใช้ความเป็นแม่ทำให้บ้านอบอุ่นและเต็มไปด้วยความรักซึ่งเหมาะสำหรับเป็นที่หลบภัยจากภาวะแก่งแย่งแข่งขันของสังคมนอกบ้าน บ้านกลายเป็นสัญลักษณ์ของสถานที่อันปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวงเพราะมีแม่และความรักของแม่ห่อหุ้มอยู่ ในขณะที่หน้าที่หลักของผู้ชายคือการหาเลี้ยงครอบครัว สังคมนอกบ้านจึงกลายเป็นพื้นที่ของผู้ชายเพราะเต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขันซึ่งไม่เหมาะสมกับผู้หญิงที่อ่อนแอและควรได้รับการปกป้องจากผู้ชาย ในหนังสือเรื่อง *Of Queens' Garden* (1865) ของจอห์น รัสกิน (John Ruskin) ยกย่องบทบาทของแม่เปรียบเสมือน “นางฟ้าในบ้าน” (Angel of the house) เพราะหน้าที่ของแม่คือการสร้างสันติสุขภายในบ้านเพื่อส่งเสริมให้สามีประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานนอกบ้านและส่งเสริมจริยธรรมของลูก³

อย่างไรก็ดี ริชโต้แย้งว่าก่อนหน้าที่การทำงานมิได้แยกออกจากบ้านและผู้หญิงก็เคยมีบทบาทสำคัญต่อการผลิต ผู้หญิงจะทำหน้าที่ดูแลลูกไปพร้อมกับการผลิตทางการเกษตรเพื่อทดแทนแรงงานผู้ชายที่ออกไปล่าสัตว์เป็นเวลานาน แต่เมื่อสังคมแห่งการเกษตรถูกแทนที่ด้วยสังคมระบบอุตสาหกรรม งานจึงถูกแยกออกไปจากบ้าน ระบบการแบ่งงานได้แบ่งพื้นที่ระหว่างผู้ชายและผู้หญิงอย่างชัดเจน ผู้ชายจะมีพื้นที่ด้านนอกเพื่อทำกิจการงานที่มีความสำคัญมากกว่างานบ้านและการเลี้ยงลูกของผู้หญิง ริชเห็นว่าระบบการแบ่งงานนี้มีได้ค้ำนึ่งถึงสวัสดิภาพของแม่และเด็กคั้งที่ได้รับการกล่าวอ้าง และแนวคิดเรื่องการเป็นแม่เต็มเวลานั้นก็มีข้อจำกัดเพราะสามารถใช้ได้กับเฉพาะผู้หญิงชนชั้นกลางซึ่งมีความรู้และฐานะดีเท่านั้น เพราะผู้หญิงในชนชั้นแรงงานยังจำเป็นต้องออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยสามีหาเลี้ยงครอบครัว ผู้หญิงของชนชั้นนี้จึงต้องแบกรับภาระทั้งสองด้านคือการเป็นแม่บ้านเพื่อทำบ้านให้น่าอยู่และการออกไปทำงานนอกบ้านเพื่อช่วยเหลือครอบครัว บ้านจึงมิใช่สวรรค์สำหรับผู้หญิงเพราะผู้หญิงได้รับความกดดันจากทั้งสภาพเศรษฐกิจจากสังคมภายนอก และ

³Ibid.,p.36.

ภาระหน้าที่ในบ้านที่บีบบังคับผู้หญิงเหล่านี้มากขึ้น ไปอีก สังคมปีศาจได้ ได้จัดระบบการแบ่งงานกันทำโดยใช้ปัจจัยทางชีวภาพเป็นสำคัญ เมื่อเด็กต้องพึ่งพาแม่เป็นระยะเวลานาน หน้าที่หลักของผู้หญิงจึงถูกจำกัดให้อยู่แต่ภายในบ้านเพื่อปรนนิบัติสามี เลี้ยงดูลูก และดูแลบ้าน

นอกจากระบบการแบ่งงานแล้ว สถาบันแม่ยังเป็นเหตุผลอีกประการหนึ่งซึ่งผลักดันให้หน้าที่การเลี้ยงดูลูกเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง ความเป็นแม่กลายเป็นสถาบันเพราะความเป็นแม่มิได้เกิดจากการสร้างสรรค์ของผู้หญิง หากถูกกำหนดขึ้น โดยสังคมปีศาจได้ เมื่อสังคมระบบถืออำนาจพ่อเป็นใหญ่กำหนดว่าความเป็นผู้หญิงที่สมบูรณ์คือการได้เป็นแม่ ผู้หญิงต้องยอมเสียสละตนเองในการทำหน้าที่แม่เพื่อพิสูจน์ว่าตนเองก็สามารถเป็นแม่ที่ดีได้อย่างที่ผู้หญิงคนอื่นเป็น ริชกล่าวไว้ว่าสถาบันแม่และความสัมพันธ์แบบชายหญิง(Heterosexuality)เป็นเสาหลักที่ค้ำจุนสังคมปีศาจได้ให้ดำรงอยู่ โดยกำหนดให้ความสัมพันธ์ชาย-หญิงเป็นรูปแบบความสัมพันธ์เดียวที่ถูกต้องและเหมาะสม ความสัมพันธ์ของผู้หญิงจึงมีจุดประสงค์เพื่อสืบเผ่าพันธุ์เท่านั้น ผู้หญิงจึงต้องเป็นแม่อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความสัมพันธ์ของเพศเดียวกัน เช่น ความสัมพันธ์แบบหญิง-หญิง หรือ ชาย-ชาย จะได้รับการปฏิเสธจากสังคมเพราะเป็นความสัมพันธ์ที่ผิดธรรมชาติ แม้ในความใกล้ชิดระหว่างผู้หญิงจะเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้แสดงความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันในฐานะผู้ประสบชะตากรรมเดียวกัน แต่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงก็ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม เพราะเป็นความสัมพันธ์ที่อยู่นอกกรอบที่กำหนดไว้

ประเด็นเรื่องระบบการแบ่งงานและการควบคุมผู้หญิงที่ริชกล่าวถึงเป็นความพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าความเป็นแม่ภายใต้กรอบของสถาบันแม่เป็นการจำกัดตัวตนของผู้หญิง เพราะแนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับสัญชาตญาณความเป็นแม่ของผู้หญิง โดยมีได้คำนึงถึงผู้ที่เป็นแม่ในฐานะปัจเจกบุคคล ดังนั้น ภายใต้สังคมปีศาจ บทบาทหลักของผู้หญิงจะถูกจำกัดอยู่ภายในบ้าน ผู้หญิงที่เป็นแม่จะต้องเสียสละตนเองและทุ่มเทความรักให้กับลูกอย่างไร้ขอบเขตโดยไม่คำนึงถึงตนเอง ผู้หญิงไม่สามารถสร้างสรรค์ความเป็นแม่ที่เหมาะสมกับตนเองได้เพราะสถาบันแม่ได้กำหนดความเป็นแม่ภายใต้สังคมนระบบถืออำนาจพ่อเป็นใหญ่ไว้แล้ว ความเป็นแม่ภายในกรอบของสถาบันแม่จึงมิใช่สิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือเป็นสัญชาตญาณความเป็นแม่ของผู้หญิงดังที่ได้รับการกล่าวอ้าง หากเกิดจากสังคมนระบบถืออำนาจพ่อเป็นใหญ่ที่สร้างกรอบขึ้นมาควบคุมผู้หญิงทำให้ผู้หญิงไม่มีทางออกนอกจากยอมรับบทบาทไปตามที่มีการวางกรอบไว้ให้ผู้เป็นแม่ปฏิบัติตาม ความเป็นแม่จึงตกเป็นเครื่องมือของสังคมปีศาจได้ที่กำหนดสถานภาพของผู้หญิงให้เป็นรองเพศชายและจำกัดบทบาทหน้าที่ของผู้หญิงโดยใช้ปัจจัยทางชีวภาพ

ริชใช้แนวคิด ‘ความรู้คืออำนาจ’ เข้ามาวิเคราะห์สาเหตุที่ความเป็นแม่อยู่ภายใต้การครอบงำของสังคมปิตาธิปไตย โดยยกตัวอย่างการถ่ายโอนความรู้เกี่ยวกับร่างกายของผู้หญิงข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นการถ่ายโอนอำนาจจากผู้หญิงไปสู่เพศชาย เช่นการทำคลอดโดยหมอดำแหงหญิงที่ถูกเปลี่ยนมือไปสู่สูตินารีแพทย์เพศชาย ทำให้อำนาจของผู้หญิงเหนือร่างกายของตนเองตกไปอยู่ในมือของผู้เชี่ยวชาญเพศชาย การแทรกแซงของอำนาจเพศชายต่อร่างกายของผู้หญิงเช่น การกำหนดว่าจะคลอดเมื่อใดและคลอดอย่างไร ได้เปลี่ยนความหมายของการคลอดลูกให้เป็นความเจ็บป่วยอย่างหนึ่งที่ต้องพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญในการรักษา ทั้งที่ผู้เชี่ยวชาญมิได้มีความรู้และความชำนาญเกี่ยวกับร่างกายผู้หญิง เนื่องจากการแพทย์สมัยใหม่ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าสามารถแยกการศึกษาออกจากสิ่งที่ศึกษาได้ ความรู้ของหมอดำแหงจึงกลายเป็นเรื่องมลาย้าสมัย ผลที่ตามมาจากการคลอดสมัยใหม่คือ อันตรายที่เกิดแก่ร่างกายของผู้หญิงซึ่งเป็นผลมาจากยาและเครื่องมือทางการแพทย์ เช่น คีม ซึ่งถูกนำมาใช้เพื่อให้สูตินารีแพทย์เพศชายทำคลอดได้สะดวกขึ้น

จากประเด็นข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความรู้ที่ถูกถ่ายโอนไปอยู่ในมือของผู้เชี่ยวชาญเพศชายเป็นการเปิดโอกาสให้เพศชายเข้ามามีบทบาทต่อความเป็นแม่ของผู้หญิง เพราะเมื่อผู้หญิงขาดความรู้เกี่ยวกับร่างกายของตนเอง เพศชายจึงสามารถนำความรู้ที่เข้ามาควบคุมผู้หญิงได้ ริชเสนอถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ผู้หญิงมีต่อความเจ็บปวดจากการคลอดลูกเสียใหม่ โดยถือว่าการคลอดลูกเป็นประสบการณ์อย่างหนึ่งของผู้หญิงและจะต้องตั้งรับความเจ็บปวดอย่างมีสติ ริชกล่าวว่า หากผู้หญิงไม่เรียนรู้ที่จะเข้าใจความเจ็บปวดในช่วงเวลาดังกล่าว ความเจ็บปวดนั้นก็就会被นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการควบคุมผู้หญิงอยู่ต่อไป

As long as birth—metaphorically or literally—remains an experience of passively handing over our minds and our bodies to male authority and technology, other kinds of social change can be minimally change our relationship to ourselves, to power, and to the world outside our bodies.⁴

⁴ Adrienne Rich, *Of Woman Born: Motherhood as Experience and Institution* (New York: W.W. Norton & Company, 1996), p.185.

2.1.1.2 การสร้างความหมายใหม่ให้กับความเป็นแม่

ริชกล่าวถึงประเด็นการสร้างความหมายใหม่ให้กับความเป็นแม่โดยเสนอถึงความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อผู้หญิงและร่างกายของผู้หญิง เนื่องจากทัศนคติในด้านดังกล่าวถูกจำกัดอยู่ในกรอบของสังคมปิตาธิปไตยทั้งสิ้น การรื้อสร้างความหมายใหม่ให้กับความเป็นแม่เกิดขึ้นได้โดยกลับไปหาร่างกายของผู้หญิงคนแรกที่ยังมีชีวิตอยู่ก็คือร่างกายของแม่เพื่อทำความเข้าใจในด้านที่อ่อนแอและในด้านที่เข้มแข็งของความเป็นแม่ การรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับแม่จะทำให้ผู้หญิงเข้าใจอัตลักษณ์แม่และนำมาใช้สร้างทางเลือกในการเป็นแม่ของผู้หญิงที่ดีกว่าเดิม

ริชให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์แม่-ลูกสาว แม้ว่าลูกสาวรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับแม่ แต่ก็กลัวว่าต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของสังคมปิตาธิปไตยเหมือนแม่ ความขัดแย้งระหว่างแม่กับลูกสาวเกิดจากความกลัวว่าวันหนึ่งตนเองจะกลายเป็นเหมือนแม่ (Matrophobia) ลูกสาวจะมองเห็นความเป็นแม่ในด้านที่เข้มแข็ง ได้ก็ต้องการความช่วยเหลือจากแม่ แม่ควรเป็นผู้ชี้แนะให้ลูกสาวได้เห็นทางเลือกในการเป็นแม่ให้แก่ลูกสาว สถาบันแม่ต้องไม่เป็นเพียงสถาบันแห่งการให้กำเนิดและการเลี้ยงดูลูกเท่านั้น แต่ต้องเป็นสถาบันที่สนับสนุนให้ลูกสาวได้ค้นพบทางเลือกในการเป็นแม่ที่เหมาะสมกับตนเองและไม่ถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบของสังคมปิตาธิปไตย นอกจากนี้จะสนับสนุนลูกสาวให้เห็นทางเลือกในการเป็นแม่อย่างที่ยากเป็นแล้ว แม่ต้องเตือนให้ลูกสาวตระหนักถึงอุปสรรคที่ขวางกั้นอยู่เพราะความปรารถนาที่จะ 'เลือก' นั้นย่อมเป็นการท้าทายอำนาจของสถาบันพ่อซึ่งควบคุมความเป็นแม่ของผู้หญิงไว้เป็นเวลานาน

การกลับไปรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับแม่ตามที่ริชเสนออีกเพื่อให้เข้าใจว่าความเป็นแม่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของสังคมปิตาธิปไตย ความสัมพันธ์ของแม่-ลูกสาวและสายสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงซึ่งที่ผ่านมามากมายมองข้าม

It was not enough to understand our mothers; more than ever, in the effort to touch our own strength as women, we needed them. The cry of that female child in us need not be

shameful or regressive, it is the germ of our desire to create a world in which strong mothers and strong daughters will be a matter of course.⁵

การสร้างความหมายใหม่ให้กับความเป็นแม่มีแนวคิดมาจากความเป็นแม่เป็นการสืบทอดจากแม่สู่ลูกสาว หากต้องการหรือสร้างความหมายของแม่ใหม่ก็จะต้องย้อนกลับไปพิจารณาความสัมพันธ์แม่-ลูกสาวเพราะผู้หญิงทุกคนย่อมเคยเป็นลูกสาวมาก่อนที่จะเป็นแม่ สังคมคาดหวังให้เด็กผู้หญิงถ่ายทอดคุณลักษณะของความเป็นแม่เอาไว้เพื่อจะเป็นผู้หญิงและเป็นแม่ที่ดีต่อไป เด็กผู้หญิงจึงได้รับการส่งเสริมให้เลียนแบบความเป็นผู้หญิงมาจากแม่ซึ่งจะเน้นไปในด้านความอ่อนแอ เช่น ความต้องการการปกป้อง การพึ่งพา และการเสียสละตนเองเพื่อผู้อื่น เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อใช้ความเป็นผู้หญิงดังกล่าวมาจูงใจให้สถาบันพ่อเป็นสถาบันที่มีอำนาจอยู่ต่อไปในสังคม ผู้หญิงจึงต้องทำความเข้าใจว่าความเป็นแม่มิใช่มีแต่ด้านที่อ่อนแอเพียงอย่างเดียว แต่มีด้านที่เข้มแข็งซึ่งถูกปกปิดไว้ ผู้หญิงจึงต้องสัมผัสความเป็นแม่ในด้านที่เข้มแข็งให้ได้เพื่อสร้างความเป็นแม่ที่ดีกว่า นอกจากนั้น ผู้หญิงต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติว่าความเป็นแม่ที่เป็นอยู่มิได้เกิดจากสัญชาตญาณของความเป็นแม่ที่อยู่ในตัวผู้หญิงแต่อย่างใด หากเกิดจากการกำหนดของเพศชาย การเปลี่ยนแปลงความเป็นแม่ไปจากเดิมจึงมิใช่เรื่องที่ผิดธรรมชาติ เพียงแต่ไม่เป็นไปตามความต้องการของเพศชายเท่านั้น และนอกจากการปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อตนเองแล้ว ยังมีความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขทัศนคติที่มีต่อร่างกายของผู้หญิงว่าเป็นสิ่งสกปรก เป็นช่องทางแห่งความชั่วร้ายหรือเป็นเพียงวัตถุทางเพศเพื่อเรียกร้องความภาคภูมิใจในความเป็นแม่ของผู้หญิงกลับคืนมา

2.1.2 ความหมายของแม่ตามแนวคิดของแนนซี โซเดอโรว์

หากจะกล่าวถึงบทบาทที่สำคัญของผู้หญิงในประวัติศาสตร์ บทบาทแม่น่าจะเป็นบทบาทหนึ่งที่โดดเด่นมากของผู้หญิงแนนซี โซเดอโรว์กล่าวว่าผู้หญิงเป็นแม่และสืบทอดความเป็นแม่มาเป็นเวลานาน โดยในอดีตผู้หญิงจะทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกควบคู่ไปกับการทำหน้าที่อื่น เพราะงานและบ้านยังไม่ถูกแยกออกจากกัน หากภายหลังการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเกิดการแบ่งหน้าที่ระหว่างชายและหญิงอย่างชัดเจน โดยใช้ปัจจัยทางชีวภาพ ความเป็นแม่ของผู้หญิงจึงมี

⁵Ibid.,p.225.

ความเข้มข้นมากขึ้นเพราะหน้าที่หลักของผู้หญิงจะจำกั้อยู่ภายในบ้านไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงดูลูก การดูแลบ้าน และการปรนนิบัติสามี เป็นต้น

โซเดอ โรว์ใช้แนวคิดทางจิตวิเคราะห์อธิบายความเป็นแม่และการผลิตซ้ำความเป็นแม่ (The reproduction of mothering) โดยเสนอว่าความเป็นแม่พัฒนาขึ้นในช่วงวัยเด็กซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากความสัมพันธ์ของแม่กับลูกสาว การวิเคราะห์ความเป็นแม่ของโซเดอ โรว์ใช้โครงสร้างครอบครัวของฟรอยด์ซึ่งเพศชายทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูครอบครัว ส่วนผู้หญิงมีหน้าที่หลักในการให้กำเนิดและการเลี้ยงดูลูก หน้าที่ของแม่ในการเลี้ยงดูลูกแต่เพียงผู้เดียวเป็นสาเหตุให้เกิดการผลิตซ้ำความเป็นแม่ในผู้หญิง ในขณะที่แนวคิดของฟรอยด์ให้ความสำคัญกับปมเพศในการอธิบายความสัมพันธ์พ่อ-แม่-ลูก หากโซเดอ โรว์เห็นว่าช่วงก่อนปมเพศ (Preoedipal phase) เป็นช่วงเวลาสำคัญที่ก่อให้เกิดการผลิตซ้ำความเป็นแม่

2.1.2.1 ความสัมพันธ์แม่-ลูก

นักจิตวิทยาให้ความสำคัญกับการเลี้ยงดูของแม่ เนื่องจากในวัยทารก เด็กจะเชื่อมโยงตนเองกับแม่ และจะพัฒนาตัวตนในลักษณะเป็นหนึ่งในเดียวกับแม่ ความรักและความเสียสละของแม่จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อพัฒนาการของเด็ก หากแม่เลี้ยงลูกด้วยความรัก ลูกก็พัฒนาตัวตนในลักษณะของคนที่ได้รับความรัก แต่หากเด็กรู้สึกว่าคุณเองไม่เป็นที่รักของแม่ เด็กก็จะพัฒนาตัวตนในลักษณะของคนที่ขาดความรักและไม่เป็นที่ต้องการ

การสร้างอัตลักษณ์ของลูกจะสัมพันธ์กับการเลี้ยงดูของแม่ เด็กจะสร้างอัตลักษณ์จากการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับแม่ ลูกจะรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของแม่และจะพัฒนาต่อไปได้เมื่อตระหนักถึงความจริงว่าแม่และลูกมีตัวตนที่แยกจากกัน อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะพัฒนาไปถึงขั้นนั้น เด็กทั้งชายและหญิงจะรู้สึกเชื่อมโยงอยู่กับแม่ตลอดเวลา เด็กไม่อาจเข้าใจได้ว่าแม่เป็นอีกบุคคลหนึ่ง เพราะเมื่อเกิดมาก็จะมีแม่คอยดูแลและตอบสนองความต้องการตลอดเวลา เด็กจึงเข้าใจว่าแม่จะไม่มีความต้องการที่แปลกแยกไปจากของตนเอง และการที่แม่เป็นผู้เลี้ยงดูเด็กมาตั้งแต่เริ่มแรก แม่จึงกลายเป็นสังคมแรกที่เด็กรู้จักและเด็กจะพัฒนาความสัมพันธ์กับแม่เป็นบุคคลแรก นักจิตวิทยาวิเคราะห์ว่าความ

สัมพันธ์ของแม่กับลูกมิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริงเพราะเด็กไม่สามารถแยกตัวเองออกจากแม่ได้

ความสัมพันธ์ของแม่-ลูกจะแตกต่างจากความสัมพันธ์พ่อ-ลูก โดยนักจิตวิทยาเชื่อว่าความสัมพันธ์พ่อ-ลูกตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริง เนื่องจากลูกสามารถแยกแยะตนเองออกจากพ่อได้อย่างชัดเจนเพราะพ่อมิได้ทำหน้าที่ดูแลลูกเช่นที่แม่ทำ ความสัมพันธ์กับพ่อจะเริ่มจากการเรียนรู้ว่าพ่อเป็นอีกบุคคลหนึ่งและมีความสำคัญต่อแม่ แม้ว่าการปรากฏตัวของพ่ออาจทำให้เด็กเกิดความยินดี แต่ก็มีได้ทำให้เกิดความกังวลหรือความรู้สึกสูญเสียซึ่งเป็นปฏิกิริยาที่จะเกิดขึ้นเมื่อแม่มิได้มาอยู่ตรงหน้า โขเคอ โรว์นำประเด็นเรื่องความสัมพันธ์พ่อ-ลูกข้างต้นมาใช้เป็นข้อโต้แย้งแนวความคิดเคราะห์ของฟรอยด์ถึงสาเหตุที่เด็กเชื่อฟังพ่อกว่าแม่ โขเคอ โรว์โต้แย้งว่า การที่เด็กเชื่อฟังพ่อกว่าแม่นั้นมิใช่เพราะพ่อเป็นตัวแทนของอำนาจ หากเป็นเพราะพ่อเป็นตัวแทนของความจริงซึ่งเด็กสามารถรับรู้ได้ตั้งแต่ต้น

ในหนังสือเรื่อง *Psychoanalysis and Feminism* (1974) ของจูเลียต มิทเชลล์ (Juliet Mitchell) ความสัมพันธ์แม่-ลูกและความสัมพันธ์พ่อ-ลูกมีความแตกต่างกันที่สำคัญคือ ความสัมพันธ์แม่-ลูกเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ก่อนที่ลูกจะเข้าสู่สังคม ในขณะที่ความสัมพันธ์กับพ่อกับจะเชื่อมโยงลูกเข้ากับสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากพ่อมิได้มองลูกเป็นแค่เด็กเท่านั้น แต่เป็นเด็กที่จะเป็นผู้ใหญ่ในอนาคตและจินตนาการไปถึงสิ่งที่เด็กจะเป็นหรือสิ่งที่พ่อกับลูกจะทำร่วมกันเมื่อเด็กเติบโตขึ้น ความสัมพันธ์กับพ่อกับจะเชื่อมโยงลูกเข้าสู่สังคมและวัฒนธรรมของพ่อซึ่งก็คือสังคมและวัฒนธรรมของปีตาธิปไตย ส่วนแม่จะมีบทบาทในการแนะนำลูกเข้าสู่สังคมที่ใหญ่กว่าสังคมระหว่างแม่กับลูกซึ่งเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของลูกแปลกแยกออกจากแม่ นอกจากนั้น ปัจจัยอื่นๆ ในสังคม เช่น ระบบการแบ่งงานตามเพศและบทบาททางเพศจะเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กรับรู้ได้ว่าแม่มีความสนใจอย่างอื่นที่นอกเหนือไปจากตน การรับรู้เช่นนี้จะส่งผลให้ลูกแยกแยะตนเองออกจากแม่และเริ่มพัฒนาตนเองต่อไป

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์กับแม่จะยังมีความสำคัญกับลูกอยู่ต่อไป แม้ว่าลูกจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตาม นักจิตวิทยาวิเคราะห์ว่าความรักในวัยผู้ใหญ่เป็นการเลียนแบบประสบการณ์ของการถูกรักและความเป็นหนึ่งเดียวอย่างที่เคยรู้สึกกับแม่ โดยทั้งผู้หญิงและผู้ชายคาดหวังว่าจะได้สัมผัสกับความเสียสละ ความรัก และความเอาใจใส่ของแม่อีกครั้งเพราะความสัมพันธ์กับแม่เป็นช่วงเวลาที่เป็นสุขจากการได้รับความรักและการตอบสนองความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ นอกจากนั้นประสบการณ์จากการเลี้ยงดูของแม่ซึ่งยังคงอยู่ในระดับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึกของทั้งคู่

หญิงและผู้ชายนั้น ได้ส่งผลให้เกิดความคาดหวังในการที่ผู้หญิงจะทำหน้าที่แม่และรับบทบาทในการเลี้ยงดูลูกต่อไป

However, the fact that the child's earliest relation is with a woman becomes exceedingly important for the object-relations of subsequent developmental periods; that women mother and men do not is projected back by the child after the gender comes to count. Women's early mothering, then, creates specific conscious and unconscious attitudes or expectations in children. Girls and boys expect and assume women's unique capacities for sacrifice, caring and mothering, and associate women with their own fears of regression and powerlessness.⁶

จากประเด็นเรื่องความสัมพันธ์แม่-ลูกแสดงให้เห็นว่าความสามารถในการเป็นแม่นั้นมิได้เกี่ยวข้องกับเพศสภาพ ทารกไม่ว่าหญิงหรือชายหากได้รับประสบการณ์การเลี้ยงดูอย่างดีจากแม่ก็จะพัฒนาความสามารถในการเป็นแม่ได้ เพราะทั้งเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายต่างก็มีโอกาสสัมผัสกับความรักและความเอาใจใส่จากแม่ ดังนั้น ทั้งผู้หญิงและผู้ชายจึงสามารถนำเอาประสบการณ์กับแม่มาใช้ได้เมื่อถึงคราวที่ตนเองต้องทำหน้าที่เลี้ยงดูลูก อย่างไรก็ตาม สังคมคาดหวังให้ผู้หญิงเป็นแม่โดยมีเหตุผลสนับสนุนที่สำคัญสองประการ ประการแรกคือเหตุผลทางด้านเพศสภาพที่ร่างกายของผู้หญิงสามารถตั้งครรภ์ได้ ในขณะที่ผู้ชายทำไม่ได้ ปัจจัยทางชีวภาพจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้หญิงต้องเป็นแม่ หากโซเดอ โรว์เห็นว่าคำอธิบายนี้จะไม่เป็นการเพียงพอที่จะอธิบายว่าทำไมผู้หญิงต้องเป็นแม่

เหตุผลอีกประการหนึ่งซึ่งโซเดอ โรว์เห็นว่าสามารถอธิบายความเป็นแม่และการผลิตซ้ำความเป็นแม่ได้ชัดเจนกว่าประเด็นแรกคือ ความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาว ผลการศึกษาทางจิตวิทยาแสดงให้เห็นว่าพ่อกับแม่มีส่วนสำคัญในการตระหนักรู้ถึงเพศและความแตกต่างระหว่างเพศ รวมทั้งมีบทบาทในการสอนให้ลูกรู้จักบทบาททางเพศที่เหมาะสม การเชื่อมโยงระหว่างแม่กับลูกสาวในลักษณะของการมีเพศที่เหมือนกันจึงทำให้เด็กผู้หญิงเลือกจะเรียนรู้บทบาทของผู้หญิงจากแม่ โดยการเชื่อมโยงของเด็กผู้หญิงกับแม่ตั้งแต่วัยทารกจะทำให้เกิดความคาดหวังว่าจะกลับไปสู่ภาวะของการเป็นที่รักของแม่และสัมผัสกับความรักของแม่ได้อีกครั้ง แม้ว่าจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตาม และเมื่อ

⁶ Nancy Chodorow, *The Reproduction of Mothering: Psychoanalysis and the Sociology of Gender* (Berkeley: University of California Press, 1978), p.83.

ถึงคราวที่ต้องเป็นแม่ ผู้หญิงก็จะพยายามที่จะทำหน้าที่ดูแลลูกของตนอย่างเดียวกับที่ตนเองเคยได้รับจากแม่เพื่อเป็นการกลับไปสู่ช่วงเวลาอันแสนสุขในความสัมพันธ์แม่-ลูกสาว

Both the form (primary identification, primary love, and so forth) and the content of a mother's mutual relation with her infant grow out of her early experience. Her mothering experience and expectations are formed (for the most part unconsciously) by her own childhood history, and her current and past relationships, both external and internal, to her own natal family.⁷

2.1.2.2 ความแตกต่างของความสัมพันธ์แม่-ลูกชายและแม่-ลูกสาว

ในช่วงวัยทารกเป็นช่วงเวลาที่ลูกพัฒนาตนเองสัมพันธ์กับแม่ ความสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูกชายและแม่-ลูกสาวที่แตกต่างกันนั้นมีผลต่อพัฒนาการและการเรียนรู้บทบาททางเพศในเด็กผู้ชายและเด็กผู้หญิง กล่าวคือ เด็กผู้ชายจะรับรู้ได้ก่อนถึงความแตกต่างทางเพศกับแม่ แต่เด็กผู้ชายจะไม่ยอมรับว่ามีเส้นแบ่ง (Sexual boundary) ระหว่างแม่กับตนเอง นักจิตวิทยาวิเคราะห์ว่าในความสัมพันธ์แม่-ลูกชาย แม่จะมีส่วนผลักดันให้ลูกชายมีพัฒนาการที่แยกออกจากตนเองเพราะความรู้สึกเป็นอื่น (Sexual other) อันสืบเนื่องมาจากการที่แม่มีเพศแตกต่างกับลูก การรับรู้ความแปลกแยกระหว่างตนเองกับแม่ในเด็กผู้ชายทำให้เกิดการเรียนรู้บทบาทของเพศชายจากพ่อ ในช่วงปฐมเพศเด็กผู้ชายจะเก็บกอดความปรารถนาที่จะครอบครองแม่ไว้และความปรารถนานี้จะถูกแทนที่ด้วยความรักกับเพศตรงข้ามในวัยผู้ใหญ่ หากในกรณีของเด็กผู้หญิงความสัมพันธ์กับแม่จะแตกต่างออกไป กล่าวคือเส้นแบ่งระหว่างตัวตนของแม่และลูกสาวไม่ชัดเจนเหมือนในเด็กผู้ชายเพราะไม่มีประเด็นเรื่องความแตกต่างทางเพศเข้ามาเกี่ยวข้อง ช่วงเวลาก่อนปฐมเพศของเด็กผู้หญิงยาวนานกว่าเด็กผู้ชาย และปฐมเพศในเด็กผู้หญิงเป็นปฐมที่เกิดแทรกความสัมพันธ์ของแม่กับลูกสาว สายสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกสาวยังคงดำเนินอยู่อย่างต่อเนื่องและเด็กผู้หญิงก็จะเรียนรู้บทบาทของผู้หญิงจากแม่

จากความสัมพันธ์แม่กับลูกในช่วงก่อนปฐมเพศและในช่วงปฐมเพศ โชเคอ โรว์ซีชี้ให้เห็นว่าทั้งเด็กชายและเด็กหญิงพัฒนาความสัมพันธ์กับแม่ในลักษณะการเชื่อมโยงตนเองเข้ากับแม่

⁷Ibid., p.89.

อย่างไรก็ดี ระยะเวลาในช่วงก่อนปมเพศในเด็กผู้ชายสั้นกว่าและเด็กผู้ชายก็เข้าสู่ปมเพศก่อน ส่วนในกรณีของเด็กผู้หญิงจะแตกต่างออกไป โดยในขณะที่เด็กผู้ชายแยกตนเองจากแม่ เด็กผู้หญิงยังรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับแม่ และปมเพศเป็นปมที่เกิดแทรกความสัมพันธ์แม่-ลูกสาว เด็กทั้งเพศชายและหญิงจึงมีสายสัมพันธ์กับแม่ไม่ว่าจะเป็นความรักแบบต้องการเป็นเจ้าของในเด็กชายหรือความรักที่สืบเนื่องมาจากช่วงวัยทารกของเด็กหญิงก็ตาม

If a girl retains long preoedipal attachment to her mother, and if a boy's oedipal attachment is to his mother, then both boy and girl remain attached to their mother throughout the period of childhood sexuality.⁸

อย่างไรก็ดี เด็กผู้ชายได้รับแรงกระตุ้นจากความแตกต่างทางเพศให้พัฒนาตัวตนสอดคล้องกับเพศชายโดยการเรียนรู้บทบาทของเพศชายจากพ่อ แต่เด็กผู้หญิงผูกพันอยู่กับแม่และมีพัฒนาการที่เชื่อมโยงอยู่กับแม่ การเลี้ยงดูของแม่ทำให้เด็กผู้หญิงเรียนรู้บทบาทของผู้หญิงซึ่งรวมถึงการทำหน้าที่แม่ด้วย ดังนั้นตราบไคท์ผู้หญิงยังเป็นแม่ ความเป็นแม่ก็จะส่งต่อไปยังลูกสาวเพราะเด็กหญิงไม่เพียงต้องการเป็นเหมือนแม่เท่านั้น แต่มีความปรารถนาที่จะเป็นหนึ่งเดียวกับแม่ เพราะการได้เลี้ยงดูของตนเองทำให้ผู้หญิงได้มีโอกาสกลับมาประสบการณ์การเป็นหนึ่งเดียวกับแม่อย่างที่เคยเป็นในวัยเด็ก

จากความหมายของแม่ตามแนวคิดของเอเดรียน ริช และแนนซี โซเดอโรว์ ความเป็นแม่เป็นบทบาทหนึ่งที่มีการส่งต่อกันจากแม่สู่ลูกสาว และความเป็นแม่กลายเป็นภาระหนึ่งที่ผู้หญิงจำต้องแบกรับ โดยมีสาเหตุมาจากปัจจัยทางชีวภาพ และบทบาทแม่ของผู้หญิงจะดำเนินต่อไปตราบไคท์หน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกเป็นของผู้หญิงเท่านั้น ริช ได้แบ่งแยกความเป็นแม่ให้เป็นประสบการณ์ของผู้หญิงและสถาบันทางสังคม ความเป็นแม่ที่เป็นประสบการณ์ของผู้หญิงมีความแตกต่างจากความเป็นแม่ที่เป็นสถาบัน เพราะความเป็นแม่ที่เป็นประสบการณ์เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้ใช้พลังในการสร้างสรรค์และได้ตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นผู้หญิง หากความเป็นแม่ที่ได้รับการสถาปนาเป็นสถาบันนั้นมีอำนาจของเพศชายแอบแฝงอยู่เพื่อคอยควบคุมให้ผู้หญิงปฏิบัติตามกรอบที่สังคมปิตาธิปไตยได้วางเอาไว้ ริช เห็นว่าความเป็นแม่ในปัจจุบันเป็นไปตามความหมายที่สอง เพราะผู้หญิงเพียงแต่ทำหน้าที่แม่ตามที่สังคมกำหนดเท่านั้น ความเป็นแม่กลายเป็นสถาบันหนึ่งที่จำจนให้สังคมปิตาธิปไตยดำรงอยู่ได้

⁸Ibid., p.96.

สถาบันแม่มีส่วนสนับสนุนบทบาทของเพศชายในสังคมภายนอกและผลักดันให้ผู้หญิงมีบทบาทอยู่ในพื้นที่จำกัดคือบ้านเท่านั้น

นอกจากนั้น สถาบันแม่ยังเป็นเสาหลักของสังคมปีตาธิปไตยในการควบคุมผู้หญิงอยู่ภายใต้อำนาจของผู้ชาย เนื่องจากสังคมปีตาธิปไตยได้กำหนดจุดหมายของการเป็นผู้หญิงคือ การได้เป็นแม่ ผู้หญิงจึงถูกจำกัดสิทธิ์ที่มีเหนือร่างกายของตนเอง โดยผู้ชายจะเป็นผู้กำหนดว่าจะใช้ร่างกายไปในทางใด เช่นการเข้ามามีบทบาทของผู้เชี่ยวชาญเพศชายซึ่งแฝงเข้ามากับการแพทย์สมัยใหม่หรือแม้แต่ความสัมพันธ์ของผู้หญิงก็ถูกจำกัดให้เป็นในรูปแบบความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามเพื่อจุดประสงค์ในการสืบเผ่าพันธุ์มนุษย์เท่านั้น ริชจึงเสนอให้ผู้หญิงปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มีต่อความเป็นแม่เสียใหม่เพื่อสร้างทางเลือกใหม่ให้กับการเป็นแม่ โดยให้ผู้หญิงแสวงหาด้านที่เข้มแข็งและทรงพลังของความเป็นแม่ เพราะเท่าที่ผ่านมากความเป็นแม่จะมีแต่ด้านที่อ่อนแอ ผู้หญิงจะต้องเป็นผู้เลือกและกำหนดว่าจะใช้ร่างกายของตนไปในทางใดและจะต้องมีความพร้อมที่จะฝ่าฟันอุปสรรคที่คอยขวางกั้นไม่ให้ผู้หญิงเป็นอิสระและพ้นไปจากการควบคุมของเพศชาย

ส่วนความเป็นแม่ตามแนวคิดของแนนซี โซเคอ โรว์นั้ใช้แนวคิดทางจิตวิเคราะห์มาอธิบายว่าความสามารถในการเป็นแม่นั้นจะเกิดกับเด็กผู้หญิงเท่านั้น ทั้งนี้เป็นเพราะสายสัมพันธ์ระหว่างแม่และลูกสาวที่ยืนยาวตั้งแต่ในวัยทารก แม้ในวัยผู้ใหญ่ ผู้หญิงก็ยังคงเชื่อมโยงตนเองเข้ากับแม่ ปึงจีย เรื่องเพศที่ทั้งแม่และลูกสาวเป็นผู้หญิงเหมือนกันดูจะเป็นประเด็นสำคัญที่ส่งเสริมสายสัมพันธ์อันเหนียวแน่นระหว่างแม่กับลูกสาว ในขณะที่ลูกชายแม้ในวัยทารกจะพัฒนาตัวตนโดยเชื่อมโยงตนเองกับแม่เหมือนกัน แต่ความแตกต่างทางเพศเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลูกชายไม่สามารถรู้สึกได้ถึงความเป็นหนึ่งเดียวกับแม่เช่นในเด็กผู้หญิง เส้นแบ่งทางเพศนี้ทำให้เด็กผู้ชายรู้สึกถึงตัวตนของตนเองที่แยกออกจากของแม่ได้เร็วและชัดเจนกว่าเด็กผู้หญิง นอกจากนี้ การที่แม่เป็นสมาชิกของสังคมที่ปึงจียทางชีวภาพเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละเพศ แม่จึงมีส่วนผลักดันให้ลูกชายรับรู้ความแตกต่างของตน ความสัมพันธ์ของแม่-ลูกสาวที่แตกต่างจากความสัมพันธ์แม่-ลูกชายเป็นสาเหตุให้เด็กผู้หญิงสืบทอดความเป็นแม่มาจากแม่ เพราะเด็กผู้หญิงได้เรียนรู้จากสายสัมพันธ์กับแม่ว่าความเป็นแม่เป็นบทบาทที่สำคัญอันหนึ่งของผู้หญิง ในขณะที่เด็กผู้ชายรับรู้ถึงความไม่เหมือนกันระหว่างตนเองกับแม่และได้รับการส่งเสริมจากแม่ให้พัฒนาบทบาททางเพศที่เหมาะสมกับเพศของตน ดังนั้น トラบิตที่ผู้หญิงยังทำหน้าที่เลี้ยงดูลูก การเป็นแม่และการผลิตซ้ำความเป็นแม่ก็จะเกิดในผู้หญิง

เท่านั้นเพราะสายสัมพันธ์กับแม่จะทำให้เด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายเกิดการเรียนรู้ว่าผู้หญิงเท่านั้นที่เป็นแม่

นอกจากริชและโซเคอ โรว์แล้ว ยังมีนักทฤษฎีสตรีนิยมตะวันตกคนอื่นที่อธิบายความเป็นแม่ โดยการก่อสร้างความหมายของแม่เสียใหม่เพื่อเป็นการปลดปล่อยผู้หญิงออกจากพันธนาการที่เกิดจากกรอบของความเป็นแม่ นักสตรีนิยมสายฝรั่งเศส เช่น เฮเลน ชิซู (Helene Cixous) ลูซ อิริการาย (Luce Irigaray) และ จูเลีย คริสเตวา (Julia Kristeva) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการก่อสร้างประวัติศาสตร์ของผู้หญิงซึ่งเคยถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้กรอบของสังคมปิตาธิปไตย การเขียนประวัติศาสตร์ของผู้หญิงจำเป็นต้องกลับไปหาร่างกายของผู้หญิงคนแรกคือแม่ การเขียนประวัติศาสตร์จากร่างกายของผู้หญิงก็เพื่อให้ผู้หญิงเป็นผู้กำหนดว่าจะใช้ร่างกายไปในทางใดอันจะนำไปสู่การหลุดพ้นจากการควบคุมของเพศชาย

Women can write individually, by relocating her body in the site of writing, not that of inhibitions as they have done. Simultaneously, writing is an act that marks her shattering entry into history, which has always been based on her suppression. Woman must be the initiator and taker of writing herself, in the symbolic system and political process.⁹

ความหมายแม่ตามแนวคิดของสตรีตะวันตกเกิดจากการวิเคราะห์ของนักทฤษฎีซึ่งเป็นสตรีตะวันตกผู้มีการศึกษาของครอบครัวชนชั้นกลาง ขอบเขตของความหมายแม่จึงจำกัดเฉพาะกลุ่มสตรีตะวันตกเท่านั้น ดังเช่นที่โซเคอ โรว์ กล่าวยอมรับไว้ในหนังสือ *Femininities, Masculinities, Sexualities: Freud and Beyond* (1994) ว่าแนวคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์แม่-ลูกสาวช่วงก่อนปมเพศซึ่งมีพื้นฐานมาจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์นั้น มีข้อจำกัดและไม่สามารถอธิบายครอบคลุมความหมายแม่ของสตรีในกลุ่มอื่นได้¹⁰

⁹The Laugh of Medusa: Summary & Comments [Online] Available from:

http://www.personal.psu.edu/staff/k/x/kxs334/academic/theory/cixous_medusa.html [2005 Jan 12]

¹⁰ Helen Grice, *Negotiating Identities* (Manchester and New York: Manchester University Press, 2002), p.41.

การเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิเท่าเทียมกันของสตรีในช่วงทศวรรษ 1960 ได้สร้างความตื่นตัวให้กับสตรีผิวสีในการเรียกร้องความเท่าเทียมและต่อต้านการกดขี่ต่อสตรีผิวสีในสหรัฐอเมริกา เพราะภายหลังจากการเคลื่อนไหวที่มีสตรีตะวันตกเป็นผู้นำ สถานภาพและปัญหาของสตรีผิวสีไม่ได้รับการแก้ไข การเรียกร้องของสตรีผิวสีเป็นการแสดงออกเพื่อให้สังคมรับรู้ถึงความมีอยู่และยืนยันความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอเมริกันเพราะก่อนหน้านี้สตรีผิวสีถูกกดทับราวกับว่าไม่มีตัวตนอยู่อันเนื่องมาจากการกดขี่ที่มีมิติทับซ้อนเชื่อมโยงกับสถานภาพ ชนชั้นและชาติพันธุ์ของสตรีผิวสี การแสดงตัวตนจำเป็นที่สตรีผิวสีจะต้องเข้าใจอัตลักษณ์ของตนเอง การสืบค้นอัตลักษณ์ก็มักผ่านทางความสัมพันธ์กับแม่ซึ่งมีความใกล้ชิดกับลูกและเป็นผู้เชื่อมโยงคนในรุ่นหลังเข้ากับประวัติศาสตร์ การเมืองและวัฒนธรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละชาติพันธุ์ สตรีผิวสีจึงให้ความสนใจกับความเป็นแม่และการรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับแม่เพื่อนำไปสู่การเข้าใจอัตลักษณ์ของสตรีผิวสี

2.2 ความหมายของแม่ที่ปรากฏในสตรีนิยมที่มีไข่กระแสน้ำหลัก

เนื่องจากสตรีนิยมตะวันตกวิเคราะห์ความหมายของแม่โดยใช้รูปแบบครอบครัวเดี่ยวแบบตะวันตก ความหมายแม่ของสตรีตะวันตกจึงไม่ได้รับการยอมรับจากสตรีที่มีไข่ตะวันตกซึ่งเห็นมุมมองของสตรีในกลุ่มแรกที่มีต่อความเป็นแม่นั้นมีข้อจำกัดและไม่สามารถอธิบายความหลากหลายในความหมายของแม่ผิวสีได้เพราะความหมายแม่ของสตรีที่มีไข่ตะวันตกจะเปลี่ยนไปตามประสบการณ์ของผู้เป็นแม่ซึ่งเชื่อมโยงประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ความหมายของแม่ของสตรีนิยมที่มีไข่ตะวันตกเป็นประเด็นของเพศสภาพของสตรีผิวสีซึ่งเชื่อมโยงกับชนชั้นและชาติพันธุ์ การอธิบายความเป็นแม่ของสตรีในกลุ่มนี้จึงจำเป็นต้องนำประเด็นทั้งสองเข้ามาประกอบการวิเคราะห์ด้วย

2.2.1 ความหมายของแม่กับชนชั้น

ประเด็นเรื่องชนชั้นทำให้ความหมายของแม่ในกลุ่มสตรีนิยมที่มีไข่ตะวันตกแตกต่างจากกลุ่มสตรีนิยมตะวันตก การทำงานนอกบ้านควบคู่ไปกับการทำหน้าที่แม่ส่งผลกระทบต่อความหมายแม่

ของสตรีผิวสี กล่าวคือ แม่ผู้ให้กำเนิดมิได้อยู่คอยดูแลลูกอย่างใกล้ชิด แม่จึงอาจไม่ใช่ต้นแบบของความเป็นผู้หญิงหรือความเป็นแม่ให้กับลูกสาวดังเช่นที่สตรีตะวันตกเสนอแนวคิดไว้ ความหมายของแม่ผิวสีที่เชื่อมโยงกับชนชั้นแสดงให้เห็นแง่มุมของการกดขี่อันมีความเหลื่อมซ้อนเกี่ยวข้องกับเพศสภาพชนชั้นและชาติพันธุ์ของสตรีผิวสีในประเทศสหรัฐอเมริกา

นอกจากบทบาททางเพศสภาพในครอบครัวปีศาจไปแล้ว แม่ผิวสียังมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อความเป็นอยู่ของครอบครัว งานนอกบ้านที่แม่ผิวสีทำมักเป็นงานที่มีรายได้ต่ำเพราะเพศสภาพของเพศหญิงและการมีผิวสีทำให้แรงงานของแม่ผิวสีถูกลดทอนคุณค่าว่าเป็นแรงงานที่ไม่มีทักษะและเป็นเพียงแรงงานชั่วคราวเท่านั้น¹¹ แพทริเชีย ฮิล คอลลิน (Patricia Hill Collin) ผู้เขียนหนังสือ *Black Feminist Thought: Knowledge, Conscious and the Politics Empowerment* (2000) กล่าวว่าในสังคมผิวสีมีแนวคิดเกี่ยวกับ “Superstrong Black mother” เนื่องจากพื้นฐานความเชื่อว่าแม่ชาวอเมริกันเชื้อสายแอฟริกันจะเสียสละตนเองและสามารถรักลูกได้อย่างไม่มีเงื่อนไข ดังนั้นสตรีผิวสีจึงต้องแบกรับภาระในการต่อสู้กับความยากจนและต้องเลี้ยงลูกเพียงลำพัง ความเชื่อดังกล่าวเป็นการกดขี่รูปแบบหนึ่งซึ่งส่งผลให้สตรีผิวสีผู้ต้องเป็นแม่ต้องยอมรับภาระเพิ่มขึ้น โดยไม่ได้รับการเหลียวแลจากชายผิวสี คอลลินกล่าวถึงปัญหาของสตรีผิวสีภายในชุมชนผิวสี กล่าวคือ ผู้ชายผิวสีปล่อยให้ผู้หญิงผิวสีตั้งครรถ์ แต่เมื่อผู้หญิงผิวสีตั้งครรถ์แล้ว ผู้หญิงผิวสีกลับต้องรับภาระในการเลี้ยงดูลูกเพียงลำพังและต้องกลายเป็นแม่ทั้งที่ยังไม่สามารถรับผิดชอบตนเองได้ ในนวนิยายของโทนี มอร์ริสัน เรื่อง *Sula* (1973) อีวา พีซ (Eva Peace) ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อเลี้ยงตนเองและลูกสาวอีกสามคนให้อยู่รอดเพราะสามีทิ้งอีวาไปทำให้ต้องดูแลลูกเพียงลำพังคนเดียว ฮันนาห์ (Hannah) ลูกสาวคนหนึ่งถามว่าอีวาเคยรักลูกๆบ้างหรือไม่ อีวาตอบลูกสาวว่าการที่ตนมีชีวิตอยู่ก็เพื่อลูกเท่านั้น บทสนทนาของอีวากับลูกสาวแสดงให้เห็นถึงความรักของแม่ผิวสีซึ่งมิได้แสดงออกโดยการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด แต่ผ่านการกระทำเพื่อช่วยให้ลูกมีชีวิตรอด¹²

ชนชั้นจึงมีผลกระทบต่อความเป็นแม่เพราะนอกจากภาระประจำวันที่ต้องดูแลบ้าน สามีและลูกซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่ที่ไม่มีวันเสร็จสิ้นได้ แม่ผิวสียังต้องทำงานเพื่อช่วยเหลือให้ครอบครัวสามารถ

¹¹ Chandra Talpade Mohanty, *Feminist without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity* (Durham & London: Duke University Press, 2003), p.153.

¹² Patricia Hill Collin, *Black Feminist Thought: Knowledge, Conscious and the Politics* (New York: Routledge, 2000), p. 187.

อยู่รอดได้ ความรักของแม่ผิวสีมิได้หมายถึงการทุ่มเทความรักและความเอาใจใส่ให้กับลูก แต่หมายถึงการทำงานหนักเพื่อเลี้ยงตนเองและลูกให้อยู่รอด อย่างไรก็ตาม แรงงานของแม่มิได้รับการยกย่องให้เท่าเทียมกับแรงงานของผู้ชายเพราะการทำงานของแม่มิได้เป็นการทำงานเพื่อการปลดปล่อยตนเองจากบทบาทที่ถูกกำหนดตามเพศสภาพ แต่เป็นภาระที่เพิ่มขึ้นอันเกี่ยวข้องกับครอบครัว¹³ ผู้ที่เป็นแม่จึงต้องเสียสละตนเองให้กับหน้าที่อันเชื่อมโยงกับเพศสภาพซึ่งก่อให้เกิดภาระที่ไม่มีวันสิ้นสุดและยังต้องทำงานหนักเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ภาระที่เพิ่มขึ้นนอกจากบทบาทตามเพศสภาพชี้ให้เห็นว่าความหมายของแม่ของนักสตรีนิยมตะวันตกมีข้อจำกัดเพราะการทำงานหนักเพื่อเลี้ยงตนเองและครอบครัวให้อยู่รอดทำให้แม่ผิวสีมิได้อยู่ใกล้ชิดกับลูกสาวและไม่อาจเป็นต้นแบบให้กับลูกสาวได้

ชนชั้นของแม่ผิวสีจึงมีอิทธิพลต่อความเป็นแม่ เนื่องจากสถานภาพของแม่ผิวสีในครอบครัวปีศาจไปโดยและสภาพเศรษฐกิจที่บีบคั้นจากสังคมภายนอก การเลี้ยงดูของแม่ผิวสีจึงมิใช่การทุ่มเทความรักและความเอาใจใส่ให้กับลูก ชนชั้นของแม่ผิวสีมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์แม่-ลูกสาวเพราะแม่ผิวสีไม่สามารถเป็นต้นแบบหรือชี้แนะให้ลูกสาวเห็นการกดขี่ที่เชื่อมโยงกับเพศสภาพและชนชั้นของสตรีผิวสีเพราะแม่ผิวสีจำเป็นต้องรับภาระที่ไม่มีวันสิ้นสุดภายในบ้านรวมทั้งการทำงานเพื่อช่วยให้ครอบครัวอยู่รอด

2.2.2 ความหมายของแม่กับชาติพันธุ์

เหตุผลอีกประการหนึ่งที่ทำให้ความหมายของแม่ในกลุ่มสตรีนิยมที่มีใช้ตะวันตกแตกต่างจากความหมายของแม่ในกลุ่มสตรีนิยมตะวันตก คือ แม่ผิวสีจะมีประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและการเมืองซึ่งมีลักษณะเฉพาะของแต่ละชาติพันธุ์ ความหมายของแม่ผิวสีจึงเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของแม่ผิวสี โดยเหตุการณ์ที่มีอิทธิพลต่อความเป็นแม่ของสตรีในกลุ่มอเมริกันเชื้อสายเอเชียและแอฟโฟร-คาริเบียนที่ทำการศึกษาก็เกี่ยวข้องกับการอพยพ การค้าทาส และการล่าอาณานิคม ดังนั้นเพื่อให้เข้าใจความหมายของแม่ผิวสีทั้งสองกลุ่มจึงจำเป็นต้องนำประเด็นเรื่องความแตกต่างทาง

¹³ Mohanty, *Feminist without Borders: Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*, p.157.

ชาติพันธุ์เข้ามาประกอบการวิเคราะห์ด้วย ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ความหมายของแม่มีความหลากหลาย คือ รูปแบบของครอบครัวขยายและประสบการณ์พลัดถิ่นของแม่ผิวสี

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าครอบครัวที่มีโชะตะวันตกจะมีลักษณะเด่นที่สำคัญคือ ครอบครัวขยายที่สมาชิกในครอบครัวมิได้มีเพียงพ่อ แม่และลูกเท่านั้น หน้าที่ในการเลี้ยงลูกจึงมิได้กำหนดว่าต้องเป็นของแม่ผู้ให้กำเนิดเพียงผู้เดียว ความหมายแม่ของสตรีผิวสีจึงครอบคลุมความหมายของผู้ที่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของแม่ (Surrogate mother) ด้วย จากความหมายของแม่ของสตรีตะวันตกได้ให้ความสำคัญกับแม่ผู้ให้กำเนิดเท่านั้น เพราะในครอบครัวเดี่ยวของตะวันตกจะมีเพียงแม่ผู้ให้กำเนิดที่ทำหน้าที่ดูแลเด็ก หากสำหรับสตรีที่มีโชะตะวันตก ครอบครัวขยายทำให้พ่อมิได้ถูกคาดหวังให้ทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวแต่เพียงผู้เดียว หากแม่ผิวสีจะมีส่วนช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวด้วยการเลี้ยงดูเด็ก จึงมิได้ผูกขาดว่าเป็นหน้าที่ของแม่ผู้ให้กำเนิด สมาชิกในครอบครัวซึ่งมักจะเป็นผู้หญิงจะมีส่วนช่วยทำหน้าที่แทนแม่ผู้ให้กำเนิด¹⁴

นอกจากนั้น การที่แม่ผิวสีเป็นสมาชิกของชนกลุ่มน้อยที่พลัดถิ่นมาอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ความผูกพันของแม่ผิวสีต่อวัฒนธรรมและแผ่นดินเก่าจึงเป็นผลให้ความหมายแม่ของสตรีผิวสีขยายขอบเขตครอบคลุมความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมและแผ่นดินของแม่ไว้ด้วย บทบาทของแม่ตัวแทนจะมีความโดดเด่นน่าสนใจเพราะนอกจากการทำหน้าที่แทนแม่แล้วก็มักจะทำหน้าที่เป็นครูและผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมไปด้วย¹⁵ บทบาทของแม่ตัวแทนจึงมีส่วนช่วยเชื่อมโยงลูกหลานเข้ากับประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและดินแดนของบรรพบุรุษซึ่งมีความสำคัญอย่างมากกับการเข้าใจอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย

บทบาทแม่ในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมแสดงให้เห็นการใช้ความเป็นแม่เพื่อรักษารากเหง้าของชาติพันธุ์และส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนผิวสีเนื่องจากการพลัดถิ่นมาอยู่ในประเทศที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมเดิมทำให้ชนกลุ่มน้อยรู้สึกแปลกแยก ทั้งยังมีความเป็นไปได้ที่จะสูญเสียอัตลักษณ์เดิมเพราะการครอบงำของวัฒนธรรมตะวันตก โดยเฉพาะสตรีผิวสีซึ่งจะถูกกดทับให้มีสถานภาพที่ด้อยลงกว่าเดิมเพราะสถานภาพของผู้อพยพและการเป็นผู้หญิงผิวสีในสังคมอเมริกัน ความหมายของ

¹⁴ Helen Grice, *Negotiating Identities* (Manchester and New York: Manchester University Press, 2002), p.41.

¹⁵ *Ibid.*, p.44.

แม่ผิวสีแสดงให้เห็นการใช้ความเป็นแม่เพื่อเยียวยาบาดแผลจากความบีบคั้นและบาดแผลในจิตใจอันเกิดจากการกีดกันทางเชื้อชาติและการกดขี่แบบทับซ้อนที่มีต่อสตรีผิวสี นอกจากนี้ ความเป็นแม่ที่นำมาใช้เพื่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมและรากเหง้าของบรรพบุรุษสู่คนในรุ่นลูกหลานก็เป็นการใช้ความเป็นแม่เพื่อหรือสร้างวัฒนธรรมเดิมที่ถูกกดทับเพราะวัฒนธรรมตะวันตก ความเป็นแม่จึงมีบทบาทสำคัญที่ทำให้คนในรุ่นหลังสามารถเข้าใจอัตลักษณ์ของตนที่แตกต่างจากชาวอเมริกัน ได้

2.3 การนำเสนอความหมายของแม่ในงานวรรณกรรมของนักเขียนสตรีอเมริกันเชื้อสายเอเชียและแอฟโฟร-คาริเบียน

ความหมายของแม่ในงานเขียนของนักเขียนสตรีอเมริกันเชื้อสายเอเชียและแอฟโฟร-คาริเบียนมีหลากหลายความหมาย การเป็นสมาชิกของชนกลุ่มน้อยทำให้แม่ผิวสีต้องเผชิญกับการเหยียดสีผิวและการกดขี่ทางเพศ บทบาทของแม่จึงมิได้จำกัดเพียงการให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูกเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่ในการรักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมเพื่อป้องกันไม่ให้รากเหง้าถูกกลืนไปกับวัฒนธรรมตะวันตก ความหมายของแม่จึงครอบคลุมวัฒนธรรมของแม่และแผ่นดินของแม่ ความหลากหลายของความหมายของแม่ทำให้ความสัมพันธ์กับแม่มิได้จำกัดเฉพาะความสัมพันธ์ส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ได้ขยายสู่ความสัมพันธ์ของบุคคลกับวัฒนธรรมและแผ่นดินอันเป็นรากเหง้าของตนเองด้วย

รูปแบบครอบครัวขยายและระบบเครือญาติทำให้ความหมายของแม่ครอบคลุมแม่ผู้ให้กำเนิดและแม่ตัวแทนเพราะในครอบครัวจะมีสมาชิกมากกว่าหนึ่งรุ่นขึ้นไป สมาชิกอาวุโสจะมีบทบาทสำคัญในการทำหน้าที่แทนแม่ผู้ให้กำเนิด นอกจากการทำหน้าที่เลี้ยงดูแล้ว ยังถ่ายทอดวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไปสู่รุ่นลูกหลานเพื่อรักษารากเหง้าทางชาติพันธุ์ไว้ไม่ให้ถูกกลืนไปกับวัฒนธรรมตะวันตก การถ่ายทอดวัฒนธรรมจะมีส่วนสำคัญต่อคนในรุ่นต่อมาได้รับรู้ประวัติความเป็นมาของตนเองและจะช่วยให้สามารถเข้าใจอัตลักษณ์ของตนเองได้ ในนวนิยายอเมริกันเชื้อสายเอเชียจะปรากฏตัวละครที่ทำหน้าที่เป็นแม่ตัวแทนและเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรม ใน *The Joy Luck Club* (1989) ของเอมี ดัน ตัวละครป้าและเพื่อนๆของแม่อัน ได้แก่ ลินโด (Lindo) แอน เหมย (An-Mei) และ Ying-Ying (หยิง หยิง) ทำ

หน้าที่เป็นตัวแทนแม่ในการเลี้ยงดูและให้การอบรมจึง เหมย (Jing- Mei) แทนซุน หยวน วู (Suyuan Woo) ซึ่งเป็นแม่ของจิง เหมยที่เสียชีวิตไปแล้ว

การพลัดถิ่นไปอยู่ในประเทศตะวันตกทำให้แม่ผิวสีซึมซับความฝันแบบอเมริกัน(American dream) คือ การให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและเชื่อว่าทุกคนสามารถประสบความสำเร็จได้¹⁶ แม่ผิวสีเป็นผู้อพยพซึ่งจำเป็นต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้อยู่รอดในสังคมตะวันตก แม่จึงคาดหวังให้ลูกสาวประสบความสำเร็จไม่แพ้ชาวอเมริกัน ดังเช่น ตัวละครแม่ใน *The Woman Warrior* (1976) ของแม็กซิง ฮองคิงสตัน (Maxine Hong Kingston) เรื่องเล่าของแม่เกี่ยวกับสตรีไม่มีชื่อ (No Name Woman) และตำนานของนักรบหญิงฟา มู่ หลัน (Fa Mu Lan) แสดงให้เห็นทางเลือกของลูกสาวว่าจะจะเป็นสตรีผู้พ่ายแพ้หรือนักรบหญิง ในขณะที่แม่อบรมสั่งสอนลูกสาวตามขนบประเพณีที่ติดตัวแม่มาจากประเทศเก่า แม่ก็สอนให้ลูกสาวเห็นทางเลือกที่จะหลุดพ้นจากกรอบของสังคมปีศาจที่จำกัดความสามารถของผู้หญิง วิถีกรรมของนักรบหญิงทำให้ลูกสาวได้เข้าใจวัฒนธรรมของแผ่นดินของแม่ซึ่งไม่ได้มีเพียงกรอบของวัฒนธรรมประเพณีที่เข้มงวด หากยังมีการสร้างสรรค์เพื่อชีวิตที่ดีกว่าซึ่งจำเป็นต้องใช้ความเข้มแข็งและอดทนในการต่อสู้เพื่อให้ได้มา บทบาทของแม่ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมจะมีส่วนสำคัญต่อคนในรุ่นต่อมาให้ได้รับรู้ประวัติความเป็นมาของตนเองและช่วยให้สามารถเข้าใจอัตลักษณ์ของตนเองได้ นอกจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมแล้ว บทบาทของแม่ยังครอบคลุมการใช้ความเป็นแม่เพื่อสร้างสายสัมพันธ์และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในหมู่ผู้หญิง ในนวนิยาย *Women of The Silk* (1991) ของ เกล ซึกิยามา (Gail Tsukiyama) มีตัวละครหญิงชื่อ ป้ายี (Auntie Yee) ทำหน้าที่คอยแนะนำและอบรมสั่งสอนเด็กผู้หญิงที่อาศัยรวมกันอยู่ในบ้านเช่าในหมู่บ้านผลิตผ้าไหมแห่งหนึ่งของประเทศจีน สายสัมพันธ์ของผู้หญิงเหล่านี้นำไปสู่การรวมตัวกันเพื่อต่อต้านสภาพการทำงานที่โหดร้ายทารุณ¹⁷

อย่างไรก็ดี การพลัดถิ่นและการครอบงำของอิทธิพลตะวันตกทำให้ตัวละครแม่มักถูกทำให้สูญหาย (Social death) การสูญหายของแม่จะเชื่อมโยงกับการสูญหายของวัฒนธรรมและสายสัมพันธ์กับแผ่นดินของแม่¹⁸ ดังเช่นในเรื่อง *Obasan* (1981) ของจอย โคกาวา (Joy Kogawa) ตัวละครแม่สูญหายไปในขณะที่กลับไปเยี่ยมประเทศญี่ปุ่นในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง นาโอมิ (Naomi)

¹⁶Ibid.,p.48.

¹⁷Ibid., p.44.

¹⁸Ibid., p.45.

ตัวละครลูกสาวไม่เคยเข้าใจการหายสาบสูญไปของแม่และสาเหตุที่ทำให้ครอบครัวต้องกระจัดกระจาย การสืบหาแม่ก็คือการสืบหาวัฒนธรรมและแผ่นดินของแม่ที่ถูกกดทับไว้ภายใต้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของตะวันตก ป้าเอมิลี่ (Auntie Emily) ซึ่งเปรียบเสมือนแม่ของนาโอมิมิบบทบาทสำคัญเพื่อช่วยให้นาโอมิเข้าใจสาเหตุที่ทำให้แม่สูญหายไปและเข้าใจประวัติความเป็นมาของตนเอง และในนวนิยายของซิโมน ชวาร์ซบาร์ต (Simone Schwarzbart) เรื่อง *Bridge of Beyond* ตัวละครยายทำหน้าที่ในการเยียวยาบาดแผลที่เกิดจากความขัดแย้งของแม่-ลูกสาว และยังเป็นผู้ประสานสายสัมพันธ์ของลูกสาวกับแผ่นดินของแม่ บทบาทของยายแสดงให้เห็นการใช้ความรักของแม่เพื่อรักษาและเยียวยาบาดแผลของลูกสาวอันเกิดจากการถูกครอบงำโดยวัฒนธรรมตะวันตก

ความหมายของแม่ในงานเขียนของนักเขียนสตรีอเมริกันเชื้อสายเอเชียและแอฟโฟร-คาริเบียน มีลักษณะที่สอดคล้องกันกล่าวคือ ความหมายของแม่ซึ่งครอบคลุมแม่ผู้ให้กำเนิดและผู้ที่ทำหน้าที่ตัวแทนของแม่ นอกจากนี้ บทบาทของแม่ก็ได้จำกัดเพียงการเลี้ยงดูเท่านั้น แต่รวมถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมและสร้างสายสัมพันธ์ของผู้หญิงเพื่อต่อต้านการกดขี่ด้วย ประสบการณ์พลัดถิ่นของแม่ผิวสีจึงทำให้ความสัมพันธ์ของแม่-ลูกสาวครอบคลุมความสัมพันธ์ของลูกสาวกับวัฒนธรรมและแผ่นดินของแม่

จากความหมายของแม่ตามแนวคิดของกลุ่มสตรีตะวันตกแสดงให้เห็นว่าบทบาทแม่เป็นบทบาทที่เชื่อมโยงกับเพศสภาพและก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันระหว่างผู้ชายกับผู้หญิง สตรีตะวันตกจึงเสนอการหรือสร้างความหมายของแม่โดยอาศัยการหรือฟื้นความสัมพันธ์กับแม่เพราะทราบได้ที่ผู้หญิงเป็นเพียงผู้เดียวที่ทำหน้าที่เลี้ยงดูลูกและยังคงถ่ายทอดความเป็นแม่ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ต่อไปยังลูกสาว สถานภาพและบทบาทของผู้หญิงก็จะถูกจำกัดโดยเพศสภาพให้ตกเป็นรองผู้ชาย อย่างไรก็ตาม รูปแบบครอบครัวขยายและระบบเครือญาติทำให้ความหมายของแม่ในกลุ่มสตรีนิยมที่มีใช้ตะวันตกครอบคลุมแม่ตัวแทน โดยแม่ตัวแทนจะเข้ามามีบทบาทแทนที่แม่ผู้ให้กำเนิดซึ่งไม่สามารถทำหน้าที่ของแม่ได้ไม่ว่าจะด้วยสาเหตุที่แม่ต้องทำงานเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว การกดทับจากวัฒนธรรมตะวันตกหรือการเสียชีวิตของแม่ก็ตามหน้าที่ของแม่ตัวแทนจะมีความโดดเด่นเพราะนอกจากให้การดูแลแล้วยังทำหน้าที่ถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อไปยังคนในรุ่นลูกหลาน ความหมายของแม่จึงมิใช่บทบาทที่จำกัดผู้หญิงไว้กับเพศสภาพ แต่เป็นการใช้ความเป็นแม่ในทางที่สร้างสรรค์ ดังเช่นความหมายของแม่ที่ปรากฏในงานเขียนของนักเขียนสตรีอเมริกันเชื้อสายเอเชียและแอฟโฟร-คาริเบียน ความหมายของแม่ครอบคลุมการทำหน้าที่เลี้ยงดูอบรมสั่งสอน และถ่ายทอดวัฒนธรรมเพื่อให้ลูกสาวได้รู้จักประวัติความเป็นมาของตนเองอันเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการเยียวยาบาดแผลจากการกดขี่ที่ชนกลุ่มน้อยทั้ง

สองกลุ่มต้องเผชิญในสังคมอเมริกัน ความหมายของแม่จึงมิได้มีเพียงด้านของการถูกกดขี่ เพราะสำหรับแม่ผิวสีความเป็นแม่เป็นรูปแบบหนึ่งของการสร้างสรรค์ เป็นโอกาสที่ผู้หญิงจะได้สัมผัสถึงพลังตามธรรมชาติของตนเอง ความเป็นแม่คือพื้นฐานคิดที่สำคัญที่ช่วยให้ผู้หญิงได้แสดงออก ได้เรียนรู้ และได้สัมผัสกับพลังอำนาจของตนเองอันเป็นอำนาจที่ผู้หญิงสามารถนิยามตัวตน สามารถให้คุณค่าและเคารพตนเองได้¹⁹

¹⁹ดร. วิลาสินี พิพิธกุล, “ความเป็นแม่จากมุมมองแบบสตรีนิยม(ตอนที่ 1),” โพสต์ทูเดย์ (14 สิงหาคม 2547): 15A อ้างถึงใน [On-line] Available from: <http://www.friendsofwoman.net> [2005 Jan 12]